

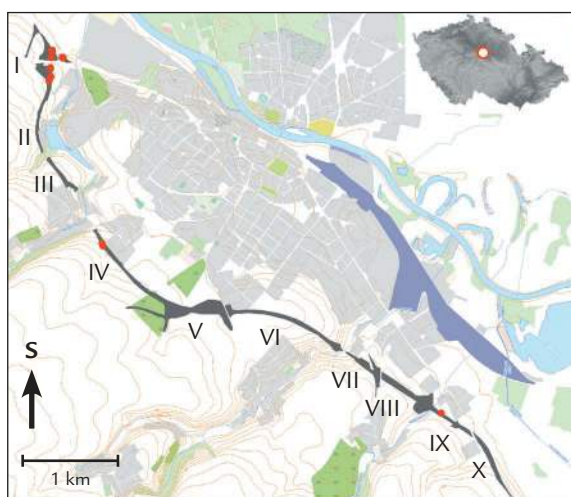
Neolitické hroby mimo areály pohřebišť

Pohřby patří k atraktivním objektům studia archeologie všech období už od počátků oboru. Důvodů je celá řada: Není to jen samotná fascinace smrtí, ale zájem vzbuzuje už hrob jako takový, jeho výbava, lidské ostatky spolu s prostorovými vlastnostmi, které – jako komplex uložený záměrně a v jeden moment – skýtají soubor v archeologii jedinečných informací o dávno minulé společnosti. Přehled neolitických hrobů a nekropolí v českém prostředí kompletně zpracovala Marie Zápotocká (1998). Jedná se o jednu z jejích stěžejních prací, založenou na katalogu neolitických pohřbů a rozboru tří mladoneolitických pohřebišť, která zároveň shrnuje poznatky o problematice pohřebního ritu v českém neolitu. Díky rozsáhlé stavební činnosti v posledních dvou dekádách se tuto pramennou základnu podařilo rozšířit jak v rovině samostatných hrobů na sídlišťích, tak i částí pohřebišť.¹ Výzkum na obchvatu Kolína přinesl několik hrobů a situací s pozůstatky lidských jedinců z období neolitu, které stojí za pozornost nejen pro svou polohu ve vícenásobném rondelovém areálu nebo těsně v jeho blízkosti, ale i pro jejich rozdílný charakter. Jejich význam v kontextu neolitu v Čechách a některých rondelových lokalit je předmětem této stati.

■ Markéta KONČELOVÁ

Neolitické hroby z Kolína

Záchranný výzkum v trase kolínského silničního obchvatu (např. Šumberová 2010; táž ed. 2012; Dobeš – Šumberová 2015; Končelová – Květina 2015; Pavlu – Květina – Šumberová 2017;

■ Obr. 1 Trasa silničního obchvatu Kolína, pracovní rozdělení na plochy I–X s vyznačením ● prozkoumaných neolitických hrobů.

Řídký et al. 2019) odhalil více než sedm tisíc archeologických objektů a násobně více nálezů movitých. V průběhu tohoto výzkumu bylo prozkoumáno i sedmkrát hrobových situací datovaných do období neolitu (obr. 1), v nichž bylo antropologicky určeno celkem dvacet dva lidských jedinců.² Přestože šlo o rozsáhlé krajinné zásahy formou souvislé plošné skryvky (40 ha) a území podél toku Labe bylo už v neolitu nejen tranzitním, ale i sídelním prostorem, jak naznačuje řada výrazných sídlišťích i socio-kultovních areálů s jednotlivými hroby, pohřebišť z tohoto období mezi nimi chybějí. Právě proto je důležité se ptát, jakou roli tyto hrobové situace ve svém kontextu hrály a kde jsou místa, kam společnosti kultur s lineární (LBK) a vypíchanou keramikou (SBK) běžně pohřbívaly mrtvé.

Většina neolitických hrobů byla odkryta na severním konci trasy obchvatu města (obr. 2), v úseku pracovní označeném jako

plocha I, v prostoru neolitického sídliště (LBK, SBK) a dvou mladoneolitických rondelů (Kolín 1, Kolín 2). Další dva hroby byly zachyceny v úseku IV na sídlišti LBK a poslední hrob byl zaznamenán v jižním konci trasy v úseku IX na původně hustě osídlené ploše z období LBK. Z jakého důvodu se neolitické hroby soustřeďují právě na ploše I, když trasa obchvatu kopírující výraznou změnu směru toku Labe poskytuje řadu dalších podobných možností pro pohřeb, ať už by šlo o místa v blízkosti sídlišťích poloh zjištěných na plochách III, VII, VIII a X nebo přímo v rámci nich, nebo dokonce v dalším rondelovém areálu na ploše VII?³ Na žádném z těchto míst však koncentrace hrobů ani nekropole z období neolitu zjištěny nebyly. Jsou tedy pohřební areály jinde? Nebo tehdejší pohřební aktivity po sobě nezanechávají dnes archeologicky detekovatelné stopy?

Z nálezových okolností neolitických hrobových situací z Kolína (tab. 1) je zřejmé, že mezi nimi můžeme rozlišit dva typy zacházení se zemřelými jedinci: záměrně uložená pohřbená těla a těla pohozená v neanatomické poloze. První skupina hrobů (N = 12) intencionálně pohřbených jedinců je tvořena uložením přímo v jámách hrobových (N = 5) nebo jámách sídlišťích, vytvořených původně za jiným účelem (N = 4), ale také skelety umístěnými v příkopu rondelu (N = 4).⁴ Druhý soubor hrobů (N = 5) pak tvoří tzv. pohozenci, kteří byli bez výjimky situováni do příkopů rondelu Kolín 1. Způsob uložení skeletů ukazuje minimálně na dva druhy zacházení se zemřelými. Jedni byli uloženi a zasypani a druhí zůstali nepohřbeni na povrchu a došlo k fragmentaci jejich skeletů. První aktivitu označujeme jako ryze pohřební, druhou

1 K nově zkoumaným neolitickým nekropolím patří: Horoměřice (30 žárových hrobů SBK IVa2; Řídký 2011, 131–148); Pečky (6 kostrových hrobů SBK V; Vávra – Beneš – Štátný 2016); Praha-Libeň (7 kostrových hrobů SBK IVb–V; Stolz – Levínský 2015); Praha-Liboc (11 kostrových hrobů LBK I/II, IIa; Schindlerová 2019); přičemž Kostomlaty nad Labem (15 žárových hrobů SBK), Květnice (25 žárových hrobů SBK) a Tišice (11 žárových hrobů SBK) nebyly zatím vůbec publikovány.

2 Antropologický rozbor skeletů z výzkumu obchvatu Kolína provedla Hana Brzobohatá (2014) z ARÚ AV ČR, Praha, v. v. i., včetně dalších paleogenetických analýz (Brzobohatá et al. 2017; Votrubová et al. 2017).

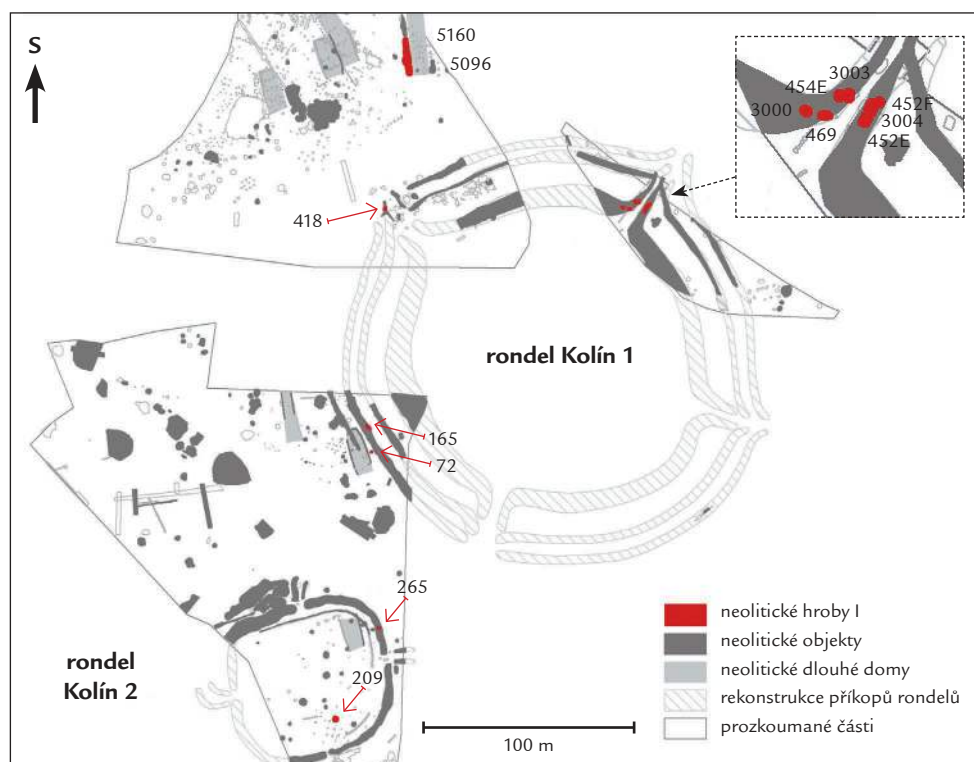
3 Na ploše VII nebyly výzkumem zaznamenány žádné neolitické hroby. Objekt 1412 – v náleзовé zprávě chybně označený jako neolitický (Malyková 2015, 18, 105) – bude dle uložení i superpozice s eneolitickým objektem 1423 a dle přítomnosti dalších obdobných hrobů v bezprostřední blízkosti bezpochyby únětický.

4 Hrob 265 je započítán jednak do skupiny pohřbů umístěných v hrobové jámě a zároveň do skupiny pohřbů v příkopu rondelu.

lze pojmenovat jako nějaký nepietní zvláštní způsob jednání. Zda se povaha pohřebního aktu odlišovala též v jiných aspektech, budeme zjišťovat z dalších indicií.

Sídlíšní pobřby LBK

Rozdělení kolínských hrobů z hlediska chronologie ukazuje (tab. 1), že hroby ze staršího neolitu (LBK) jsou zde velmi sporadické ($N = 3$) a svým zastoupením nemohou odpovídat rozsáhlosti sídlišť na ploše IV a IX, kde byly zachyceny. Absence nekropolí v českém prostředí LBK se opakuje i na příkladu čtyř sídlišť zachycených v trase obvodu Kolína (srov. *Zápotocká 1998*, 159–160). Obecně se uvažuje také o jiném dnes archeologicky nezachytitelném způsobu pohřbu,⁵ který by se však vymykal jinak poměrně jednotnému rámci projevů kultury LBK. Odlišné nakládání se zemřelými by pak nebylo v Kolíně uplatněno bez výjimky,

■ Obr. 2 Umístění neolitických hrobových situací na ploše I v prostoru sídliště a rondelů Kolín 1 a Kolín 2.

objekt	plocha	areál	typ	typ objektu	pohřební ritus	typ uložení	datace relativní	datace absolutní BC	laboratorní č.
72	I	rondel	hrob	hrobová jamka	žárový	kumulace	STK st/ml		
165	I	rondel	hrob	hrobová jáma	kostrový	natažený	STK	4934–4780	UGAMS-9613
209	I	rondel	hrob	zásobní jáma	kostrový	kumulace	STK IV		
265	I	rondel	hrob	hrobová jáma	kostrový	skrčený	STK V	4650–4462	UGAMS-9614
418	I	rondel	hrob	příkop, brána	kostrový	skrčený	STK ml	4462–4357	UGAMS-9612
452E	I	rondel	pohozenec	příkop, brána	kostrový	rozptýlené	STK	4449–4337	UGAMS-9616
452F	I	rondel	pohozenec	příkop, brána	kostrový	rozptýlené	STK		
454E	I	rondel	pohozenec	příkop, brána	kostrový	rozptýlené	STK		
469	I	rondel	hrob	příkop, brána	kostrový	skrčený	LgK	4325–4058	UGAMS-9618
3000	I	rondel	hrob	příkop, brána	kostrový	skrčený	STK		
3003	I	rondel	pohozenec	příkop, brána	kostrový	rozptýlené	STK		
3004	I	rondel	pohozenec	příkop, brána	kostrový	rozptýlené	STK		
5096	I	sídliště	hrob	stavební jáma	kostrový	skrčený	STK		
5160	I	sídliště	hrob	hrobová jáma	kostrový	skrčený	STK st	4794–4692	UGAMS-9615
2543	IV	sídliště	hrob	zásobní jáma	kostrový	skrčený	LBK II-III		
2590	IV	sídliště	hrob?	zásobní jáma	neurčeno	neurčeno	LBK II-III	5207–4944	UGAMS-9607
5756	IX	sídliště	hrob	hrobová jáma	kostrový	skrčený	LBK?		

■ Tab. 1 Seznam neolitických hrobů zachycených v rámci výzkumu obvodu Kolína a základní charakteristika umístění, typu objektu, pohřebního ritu a datace.

5 Příkladem by mohla být exkarnace, způsob využívaný raněneolitickou společností na Předním východě, kdy je tělo ponecháno na platformě a postupně zbaveno tkání. Pohřbeny jsou pak jen kosti, jako například v domech v Catalhöyük. Vzhledem k tomu, že v našich podmínkách zcela chybí horizonty podlah dlouhých domů, nelze takovou možnost zcela vyloučit. Podobnou úvahou, která se v tomto kontextu objevuje, je uložení zemřelého v dlouhém domě na úrovni původního terénu. Přesun ideje obydlí z živé kultury do roviny metafyzické, kdy dům živých se stává tzv. domem mrtvých, pak mohl vyústit ve fenomén dlouhých mohyl (např. *Midgley 2005; Turek 2010; Končelová 2015*). Právě podobnost tvaru a půdorysu dlouhých neolitických domů s megalitickými chodbovými mohylami je velmi výrazná a vedla proto už na začátku neolitického bádání Vere Gordona Childea (1949) k myšlence stejné ideové podstaty.

protože je zde doložen hrob dítěte ve věku 2–4 let na dně zásobní jámy 2543 v typické skrčené poloze, který neobsahoval žádnou výraznou výbavu, jen zlomky keramiky (**obr. 3.11**). V obdobném a nedaleko položeném objektu 2590 se pro změnu nacházely jen dvě kompletní nádoby LBK bez lidských pozůstatků (**obr. 3.12**). Objekt byl označen jako žárový (Šumberová – Pavlů 2017, 89, tab. 68),⁶ ale v tomto případě lze spíše uvažovat o symbolickém

pohřbu. O interpretaci nálezuové situace jako hrobu nepochybuje díky stavu zachování keramiky i analogickému nálezu dvou nádobek v hrobě se skrčenou kostrou dítěte z prostoru chemické továrny (Zápotocká 1998, Taf. 15) v blízkosti současné plochy I. S určitou mírou nejistoty řadíme k hrobům staršího neolitu i objekt 5756 se skeletem dítěte stáří 2–3 let ve skrčené poloze (**obr. 3.18**) nalezeného při okraji sídliště LBK a nivy potoka.⁷ Pokud bychom hledali

společné znaky uvedených hrobových situací LBK z Kolína, můžeme je shrnout jako dětské hroby na sídlištích ve skrčené poloze bez výbavy. V prvních dvou případech šlo o druhotné využití sídlištní jámy k pohřbu, poslední případ lze označit jako primárně pohřební. Pohřby dospělých jedinců ze staršího neolitu nejsou z výzkumu na obchvatu Kolína doloženy, ale z jeho katastru byly dříve ojediněle evidovány (Dvořák 1936, 19; Zápotocká 1998, 183).

6 Nejsou pro to ale žádné průkazné indicie. Jen ve vzorku z výplně po proplavení byl identifikován mezi několika drobnými uhlíky jeden malý zlomek spálené kosti o délce 9 mm (č. sáčku 27165).

7 Hrob je datován zlomky keramiky LBK z výplně (395 g), dataci ale odpovídá i skrčená poloha, absence výbavy a fakt, že jde o pohřeb dítěte, který je v rámci sídliště LBK obvyklý. Orientace skeletu není ve starším neolitu jednoznačná.

8 Zmatek v dokumentaci byl způsoben válečnými událostmi, stěhováním, ale zejména nešetrnou inventarizací nálezů a jejich správou za Waltera Lunga v kolínském muzeu. O jejich původu z hrobových celků se však nepochybuje (Zápotocká 1998, 210–211, Taf. 80).

9 Data ¹⁴C byla získána ze žárových hrobů v Miskovicích.

10 Tato posloupnost je odvozena pouze z magnetogramu Romana Křivánka, sondáž nebyla zatím realizována.

11 Rondel 4/3 byl zachycen geofyzikálně R. Křivánkem (ARU AV ČR, Praha).

■ **Obr. 3** (1. část) Neolitické hroby z výzkumu na trase silničního obchvatu Kolína. 1 žárový hrob 72; 2 hrob ženy 165, umístěný vedle příkopu 3 rondelu Kolín 1; 3 hrob dítěte v zásobním silu 209; 4 hrob ženy v příkopu rondelu Kolín 2; 5 hrob dítěte 418 v západní bráně rondelu Kolín 1 (příkop 2); 6 detail severního vstupu rondelu Kolín 1 s tzv. pohozenci; 7 čtyři pohozenci 452E ve východním rameni brány rondelu Kolín 1; 8 fragmenty skeletu dítěte 452F v severní bráně rondelu Kolín 1; 9 rozptýlené kosterní pozůstatky dvou dětí 454E v západním výběžku severní brány Kolín 1; (pokračování na následující straně)

Hroby SBK v rondelovém areálu

Hroby z mladšího neolitu zkoumané v trase obchvatu jsou sice početnější (N = 14) než ty z předchozího období, ale nelze je také považovat za součást pohřebiště. Bez výjimky byly dokumentovány na ploše I (**obr. 2**), kde byl spolu se sídlištěm s půdorysy dlouhých domů a jejich vývojem od staršího po mladší stupeň SBK (Končelová 2012) prozkoumán vícerondelový areál (Řídký et al. 2014; Týž et al. 2019, 63–66). Ačkoliv zde hroby představují spíše marginální složku postlineárního období, jsou jako jednorázová datační událost důležitým prvkem v pochopení vývoje tohoto mladoneolitického areálu. Na základě stratigrafie a chronologie objektů víme, že ze staršího stupně SBK tu kromě dvou půdorysů

domů a několika jam nejsou žádné stopy pohřbu (Končelová 2013, 80–83). Nejbližší hrobové situace z tohoto období známe z nedalekých Libenic, kde jsou evidovány dva žárové hroby (dítěte a neurčeného jedince) z vnitřního prostoru kulového domu (Zápotocká 1998, Taf. 81).

Mladší vývojový stupeň SBK je z katastru Kolína dokumentován řadou starých nálezů (Dvořák 1920; 1936), bohužel dnes lokalizovaných přibližně nebo jen na katastr.⁸ Několik hrobů zachycených během výzkumu na obchvatu města pak velmi pravděpodobně souvisí s dobou využívání vícerondelového areálu, a tím také s počátkem mladší fáze SBK. Rondelová ideologie je v Čechách spojována se stupněm SBK IVa (Pavlů – Rulř – Zápotocká 1995; Řídký 2011, 20). Trvání

kolínských kruhových areálů bylo dle radiokarbonových dat poměrně krátké, ale velmi intenzivní, protože máme doloženy až trojnásobné reparace spodních částí a modelovaná data ukazují, že začaly zanikat už někdy v období 4900 až 4800 BC (Řídký et al. 2019, Fig. 7.8, 6.16C, 133). Časově srovnatelné je fungování rondelu 4/1 v Bylanech (4900–4850 BC⁹), který je spojován s mladší, žárovou fází pohřebiště v Miskovicích (Zápotocká 1998, 59, 161), ale u něhož žádné reparace příkopů doloženy nejsou. Mělič ohrazení s nehrotitým profilem obepínající tento bylanský rondel je pak narušeno menším trojitým příkopovým kruhem 4/2.¹⁰ Znamená to, že v Bylanech se rondelový areál vyvíjel v čase i prostoru. V jakém vztahu k prvním dvěma kruhům je nově zachycený rondel 4/3 (Křivánek 2019), nelze zatím stanovit.¹¹

■ **Obr. 3** (2. část) **10** hrob 469 zřejmě ženy s dítětem v náruči v bráně rondelu Kolín 1; **11** hrob dítěte 2543 v zásobní jámě; **12** kenotaf 2590; **13** hrob dítěte 3000 v severní bráně rondelu Kolín 1; **14** fragmentární pozůstatky dítěte 3003 v západním rameni severní brány rondelu Kolín 1; **15** rozptýlené pozůstatky dvou dětí 3004 ve východním výběžku severní brány Kolín 1; **16** hrob dospělého 5096 ve stavební jámě dlouhého domu LBK; **17** hrob ženy 5160 ve stejné stavební jámě; **18** hrob dítěte 5756.

V kolínském areálu na ploše I není vzájemný vztah obou rondelových struktur tak jednoznačný jako v Bylanech, chybí vzájemná horizontální stratigrafie a keramika z nich je typologicky téměř identická. Navíc data ^{14}C z rondelu Kolín 1 ukazují na obrácenou stratigrafii výplní, zřejmě způsobenou přítomností valů mezi jednotlivými příkopy (Řídký *et al.* 2019, Fig. 6.35).

Synchronní hroby s rondely?

Ojedinelý neolitický žárový hrob 72 v rámci trasy obchvatu se nacházel mezi příkopy 3 a 4¹² rondelu Kolín 1. V hrobové kumulaci bez patrného zahloubení do podloží se spolu s ostatky dospívajícího nebo dospělého jedince nacházely zlomky keramiky odpovídající stupni SBK III/IVa, část reutilizovaného sekeromlatu a ploché sekerky (**obr. 3.1**). Jeho umístění spolu s ritem naznačuje, že se mohlo jednat o pohřeb současný s fungováním kruhového areálu obdobně jako v Miskovicích. Nedařilo se tohoto žárového hrobu byl objeven kostrový hrob 165 mladé ženy ve věku 20–25 let uložený v paralelním žlabu respektujícím vnitřní hranu příkopu 3 rondelu Kolín 1 (**obr. 3.2**). Žena ležela v netypicky natažené poloze – obvyklé v Porýní v kulturních oblastech Hinkelstein a následné skupině Grossgartach – s hlavou natočenou vpravo, s pokrčenými a zároveň sepjatými rukama v úrovni obličejů. Byla bohatě ozdobena náhrdelníkem z drobných říčních a mořských mušlí a v oblasti beder pak měla z větších schránek mlžů zřejmě opasek. Jinou archeologicky zjištěnou výbavu hrob neobsahoval. Sečná nezhojená rána na temeni ukazuje, že zemřela násilnou smrtí po úderu ostrým broušeným kamenným nástrojem. Dle další antropologické analýzy lebky je zřejmé, že během života dlouhodobě trpěla chudokrevností neznámé příčiny (Brzobohatá *et al.* 2017). Souvislost tohoto pohřbu 165 s rondelem Kolín 1 podporují jak prostorové vlastnosti, tak i radiokarbonové datum v intervalu 4934–4780 BC (přesnost 95,4 %). Výjimečná poloha skeletu, výbava i smrtelný zásah dovolují uvažovat o zvláštním jednání, které v souvislosti s rondelovým areálem lze označit jako symbolicko-sakrální.

S děním v rondelovém areálu můžeme spojit také části skeletu malého dítěte ve věku do jednoho roku, které byly uloženy ve svrchní části zásepu zásobní jámy 209, situované na vnitřní ploše menšího rondelu Kolín 2 (**obr. 3.3**). Jednalo se o kumulaci dislokovanych kosterních pozůstatků lebky a páteře, ve stejné vrstvě se nacházely dva zlomky sekeromlatů a množství fragmentů keramiky stupně IVa SBK, shodně datujeme i celou nádobku ze dna jámy. Spojitost s rondelem je tedy možná, ale nikoliv zcela jistá.

Žárový hrob 72 a hrob mladé ženy v natažené poloze 165 můžeme spojit s jednáním v souvislosti s velkou čtyřpříkopovou kruhovou strukturou rondelu Kolín 1, která nemá svým rozsahem obdoby. O podobě vnitřního prostoru nemáme žádné informace, protože jeho plocha byla nenávratně zničena stavbami starších silnic.

Jinou situaci, mimo samotný prostor obou kolínských rondelů, představují dva kostrové hroby dospělých jedinců (5096I, 5160), zahloubené do stavební jámy při západním okraji zaniklého dlouhého domu LBK vzdáleného 50 m severně od příkopu 3 rondelu Kolín 1. Značně poničené pozůstatky blíže neurčeného jedince staršího 30 let ve skrčené poloze spolu se zlomky keramiky, kostěným korálkem, dvěma jádry, čepelkou a úštěpy byly uloženy poměrně mělko do zřejmě ještě otevřené stavební jámy 5096 na jejím jižním konci (**obr. 3.16**). Druhý, chronologicky zřejmě mladší, skelet ve stejné jámě, označený samostatně jako hrob 5160, nesl jasné známky vkupu do její výplně (**obr. 3.17**). Mladá žena věku 20–25 let byla uložena do oválné jámy pokrčená a na boku, ale s netypicky položenou hlavou, jako by vyhlížela ven k severovýchodu k ohybu Labe. Hrob byl bez výraznějších přídavek, jedinou výbavou bylo kostěné sídlo a několik zlomků keramiky SBK II–III zřejmě náhodně vpravených do zásepu hrobové jámy z okolního sídliště. Kalibrované radiokarbonové datum řadí hrob do rozmezí 4794–4692 BC (95 %), tj. do období, kdy se oba rondely začaly zaplňovat (Řídký *et al.* 2019, Fig. 7.3–4). To ale nemusí znamenat, že svou původní funkci zcela pozbyly. Nebude zřejmě náhodné, že pohřby byly situovány

vedle dlouhého domu, jehož pozůstatky musely být ještě patrné a hroby jeho prostor respektovány. Je otázkou, zda je lze považovat za projev jednání souvisejícího se zatím neobjasněnou funkcí rondelových areálů, nebo to jsou běžné pohřby na sídlišti.

Pohřby

z postrondelového období

Hrob 265 mladé ženy ve věku 18–22 let nalezený přímo v příkopu rondelu Kolín 2 řadíme k situacím, kdy rondel už neplnil svou funkci nebo minimálně nebyl čistěn a opětovně prohlubován, i když toto místo mohlo dále plnit svou mimořádnou úlohu. Příkop byl v době uložení pohřbu částečně zaplněn. Tomu odpovídá jak keramická výbava hrobu bez výzdoby řazená do stupně IVb/V SBK, tak i kalibrované datum v intervalu 4650–4462 BC (95 %). Dívka byla uložena ve skrčené poloze na pravém boku s milodary za hlavou a ramenem (**obr. 3.4**). Podobnou situaci známe z nedalekého areálu chemické továrny, kde je keramika také bez výzdoby, ale s lomenými výdutěmi, které v hrobě 265 nejsou.

Hrob 469 dospělého jedince a malého dítěte (**obr. 3.10**) se nacházel v severní bráně rondelu Kolín 1 při vnitřní hraně příkopu 1, v místě ohybu západního ramene v kleštovitý průchod (**obr. 3.6**). Podle pánve jde nejspíše o pohřeb ženy ve středním věku (30–50 let) ve skrčené poloze na pravém boku hlavou k východu, která měla v náručí dítě ve věku 8–16 měsíců. Dvojhrob neměl žádnou výbavu a byl uložen v již téměř zaplněném příkopu. Skutečností, že to bylo v době po ukončení funkce kruhového areálu, odpovídá i kalibrované datum v intervalu 4325–4058 BC (95 %). Ve stejné úrovni a ve vzdálenosti necelé 3 m byly nalezeny fragmentární kosterní pozůstatky dítěte stáří 7–9 let označené jako hrob 3000. I přes značné poškození lze určit, že šlo o skrčenou polohu (**obr. 3.13**) na pravém boku, podobně jako u hrobu 469. I tento hrob dítěte byl zcela bez výbavy. Vzhledem k situaci jej řadíme do stejného časového horizontu jako objekt 469.

Poloha hrobu 418, situovaného v levém rameni západní brány příkopu 2 rondelu Kolín 1 (**obr. 3.5**),

by spíše ukazovala na souvislost s dobou fungování rondelu nebo záhy poté. Situace byla ale zřejmě jiná: Dítě bylo pohřbeno ve skrčené poloze na pravém boku v poledníkové orientaci a bez jakékoliv výbavy. Zranění ani jiné patologie nebyly na skeletu zjištěny. Jeho poloha kousek nad dnem příkopu naznačuje, že dítě by zde muselo být uloženo krátce po jeho vyhloubení, vzhledem k rychlosti zanášení příkopů, tzn. v době, kdy struktura kruhu mohla ještě zastávat svou funkci. Absolutní datace skeletu v intervalu 4462–4357 BC (95 %) se ale o zhruba tři až čtyři staletí s touto dobou funkce míjí a míjí se rovněž s daty získanými ze stejné struktury i úrovně v sektoru D (srov. Řídký et al. 2019, Fig. 7.3). A protože jde o hrob, nelze tuto disproporci vysvětlit neznámými tafonomickými procesy. Skutečnost, že toto datum v zásadě odpovídá datům získaným z kosterních pozůstatků 452E a 469, ale z horní části výplně severní brány (srov. tab. 1), nasvědčuje faktu, že část příkopu 2 v prostoru západní brány by musela zůstat nezaplněná.

Nepietní pohřby z postrondelového období

Nebude zřejmě náhodou, že v prostoru severní brány rondelu Kolín 1 bylo v téměř zaplněných příkopech utvářejících velmi úzký dlouhý vstup do celé struktury (obr. 3.6) nalezeno několik kumulací dislokovaných kosterních pozůstatků. Dvě kumulace se nacházely v levém rameni (454E, 3003) a tři v pravém výběžku příkopu 1 (452E, 452F, 3004) na úseku zhruba 5 m a v hloubce do 40 cm od povrchu výzkumu. Náhodný nebude ani fakt, že vjima dvou případů se jednalo o dětské skelety. Celkem bylo v těchto pěti kumulacích antropologicky identifikováno minimálně deset jedinců.

V prvním uskupení kosterních pozůstatků (452E) byli čtyři jedinci (obr. 3.7), z toho dva jsou blíže neurčení dospělí jedinci o různé tělesné konstituci, jedno dítě věku 1–6 let a druhé stáří 6–13 let. Kalibrované datum řadí kumulaci do

intervalu 4449–4337 BC (95 %). O jeden metr severněji se nacházela kumulace kosterních pozůstatků (3004) dvou dětí ve věku 6–13 let (obr. 3.15). O zhruba další metr severněji v téměř východním rameni brány bylo zjištěno třetí seskupení kosterních pozůstatků (452F), opět částí skeletu dítěte stáří 10–14 let (obr. 3.8).

V západním výběžku severní brány byly doloženy dvě kumulace dětských pozůstatků. První, označená jako 454E, obsahovala fragmenty dvou dětí, první zemřelo ve věku 3–5 let a druhé ve věku 6–14 let (obr. 3.9). Poslední situací (3003) jsou rozptýlené části skeletu dítěte stáří 6–14 let (obr. 3.14).

Na žádném z těchto dislokovaných kosterních pozůstatků nebyly zjištěny patologie ani stopy po násilí. Stejně tak nebyly objeveny žádné známky výbavy či milodaru. Všechny uvedené situace v severní bráně mají shodný charakter, který můžeme díky neanatomickým polohám a absenci hrobových jam považovat za nepohřební či nepietní. Absence stop po násilí u těchto minimálně deseti jedinců spíše nenaznačuje – na rozdíl od případu ženy z hrobu 165 – násilnou smrt. Ale nelze ji také zcela vyloučit. Uvažovat je možno o určité formě oběti nezanechávající stopy na skeletu. V přímém kontrastu s těmito pohozenci jsou výše popsané regulérní hrobové situace: z prostoru severní brány nedaleký pohřeb dospělého jedince s dítětem 469 a z brány západní pohřeb dítěte 418. Kalibrovaná data z těchto dvou hrobů (418, 469) nalezených v branách rondelu Kolín 1 ukazují srovnatelné časové intervaly (tab. 1). Je zřetelné, že zde, ve vstupu do rondelu v jednom prostoru i jednom čase, existovalo dvojí jednání se zemřelými jedinci. Někteří byli pohřbeni, druzí jaksi pohozeni na povrchu. Pozoruhodné je, že jak hroby, tak pohozenci z prostoru bran neměli žádnou výbavu. Z prostoru menšího, navíc až ze dvou třetin prozkoumaného, rondelu Kolín 2 žádnou obdobnou situaci doloženu nemáme.

Jsou pohřby v rondelových areálech běžné?

Pokud se podíváme na jiné rondelové areály u nás, uvidíme, že se situace alespoň ve známých faktech velmi liší.¹² Výjimečně popsanou je situace rondelů v Bylanech a jejich vztahu k samostatnému pohřebišti v Miskovicích (Pavlu – Rul – Zápotocká 1995), kde ale přímo v příkopech žádné pohřby doloženy nejsou. Prostorové a chronologické vztahy areálů rondelů a okolních sídlišť se začínají vyjasňovat zejména v poslední dekádě (např. Řídký et al. 2012; Končelová 2013; Řídký et al. 2014; Blažková 2020; Vondrovský – Smejtek 2020; Vondrovský 2021). Zajímavé jsou dvě situace ze sídliště v okolí rondelu Praha-Ruzyně. V prvním případě jde o hrob ženy v zásobní jámě SBK IV v atypicky natažené poloze a druhou pozoruhodnou situací je zásobní jáma SBK IV se sekundárně pohozenými fragmentárními pozůstatky jednadvaceti jedinců, především jejich lebek, beze stop násilí či okusu (Blažková 2020; Kubálek 2010). V příkopech nebo v jejich přímé souvislosti ale lidské kosterní pozůstatky nebyly zaznamenány. V areálu se dvěma rondely v Praze-Krči, které byly z větší části prozkoumány a aktuálně podrobně vyhodnoceny (Vondrovský 2021), žádné lidské kosterní pozůstatky nebyly zjištěny. Situace hrobů i pohozenců v rondelovém areálu v Kolíně nemá v našem prostředí analogie, v některých aspektech je snad srovnatelná se situací v Ružindol-Borové (Němčová-Pavuková 1997). Zdá se tedy, že rondely v době užívání i po svém zániku měly zřejmě odlišný vývoj minimálně v projevech archeologicky zachytitelných a že pohřby v jejich areálech nejsou běžnou součástí a výsledkem v nich provozovaných aktivit.

Závěr

Fenomén pohřbů mimo nekropole prochází kontinuálně celým pravěkem a není výjimečný. Problematiku pohřbů na sídlištích shrnul Jan Rul (1996) a rozlišil je na rituální, tj. pohřbené podle určitých pravidel a na nerituální, tzn. pohozené či deformované lidské pozůstatky. Zároveň

12 Příkop 4 rondelu Kolín 1 nebyl dokončen a po svém zániku byl protnut mladším žlabovým půdorysem domu A kultury SBK.

13 Stav poznání může být ovlivněn nálezovou situací, protože málo z nich bylo prozkoumáno kompletně jako Praha-Ruzyně.

upozornil, že se jedná o velmi rozmanitý a mnohoznačný jev, který v různých archeologických kulturách a kontextech mohl nabývat odlišných významů. Uvedené rozdělení lze aplikovat dobře i na nesídelní pohřby v areálu rondelu, jako v případě Kolína. Situace lidských kosterních pozůstatků v areálu rondelů Kolín 1 a 2 jsou svými okolnostmi výjimečné a vytvářejí tak novou samostatnou kapitolu způsobů pohřbívání v neolitu, která bude ale spíše marginálním jevem. Vysvětlení absence nekropolí pro četná neolitická sídliště zůstává stále otázkou dalšího výzkumu.

Použitá literatura

- Blázková, R. 2020: Uspořádání a chronologie prostoru mladoneolitického sídliště s rondel v Praze-Ruzyni, *Archeologie ve středních Čechách* 24, 111–146.
- Brzobohatá, H. 2014: Antropologická analýza. In: R. Šumberová – M. Končelová, Dokument C-TX-201405285. Archeologický ústav Praha. Dostupné z: <<https://digiarhiv.aiscr.cz/id/C-TX-201405285>>.
- Brzobohatá, H. – Šumberová, R. – Votrubová-Dubská, J. – Vaněk, D. 2017: A Case of Sharp Force Trauma to the Skull of Female Buried Within a Neolithic Rondel, Kolín (Czech Republic), *Collegium Antropologicum* 41, 297–303.
- Dobeš, M. – Šumberová, R. 2015: Klasický stupeň badenské kultury v Čechách na příkladu sídliště v Kolíně, *Památky archeologické* 106, 43–93.
- Dvořák, F. 1920: Prehistorický výzkum kolínského okolí, *Památky archeologické* 32, 230–232.
- Dvořák, F. 1936: Pravek Kolínska a Kouřimska. Kolín.
- Childe, V.G. 1949: The origin of Neolithic culture of Northern Europe, *Antiquity* 23, 129–135.
- Končelová, M. 2012: O domech. In: R. Šumberová (ed.), *Cesta napříč časem a krajinou*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., 43–52.
- Končelová, M. 2013: Neolitická sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína / Neolithic settlement agglomerations in today's Kolín area. Rukopis disertační práce, FF UK, Praha.
- Končelová, M. 2015: Miskovice – dům a hrob. Jsou mohyly vzpomínkou na dlouhé domy? In: P. Květina (ed.), *Minulost, kterou nikdo nezapsal*. Červený Kostelec.
- Končelová, M. – Květina, P. 2015: Neolithic longhouse seen as a witness of cultural change in the Post-LBK, *Anthropologie* 53, 431–446.
- Křivánek, R. 2019: The contribution of new geophysical measurements at the previously excavated neolithic rondel area near Bylany, central Bohemia, *Archaeological prospection*, 1–14.
- Kubálek, P. 2010: Základní antropologické zpracování kostí v objektu v Praze-Ruzyni, ulici Na Hůrce, *Živá archeologie*. (Re)konstrukce a experiment v archeologii. Supplementum 3. Hradec Králové, 237–244.
- Malyková, D. 2015: Dokument C-TX-201503905. Archeologický ústav Praha. Dostupné z: <<https://digiarhiv.aiscr.cz/id/C-TX-201503905>>.
- Midgley, M. S. 2005: The Monumental Cemeteries of Prehistoric Europe. Stroud.
- Němčicová-Pavůvková, V. 1997: Kreisgrabenanlage der Lengyel Kultur in Ružinodol-Borová. Bratislava.
- Pavla, I. – Květina, P. – Šumberová, R. 2017: Large-scale excavations to understand the past. In: L. Manolakis – N. Schlanger – A. Coudart et al. (eds.), *European archaeology. Identities & migrations. Hommages à Jean-Paul Demoule*. Leiden, 299–313.
- Pavla, I. – Rulík, J. – Zápotocká, M. 1995: Bylany rondel. Model of the neolithic site, *Památky archeologické*. Supplementum 3, 7–123.
- Rulík, J. 1996: Problematika pohřbů na sídlištích v českomoravském pravěku, *Študijní zvesti* 32, 115–124.
- Řídký, J. 2011: Rondely a struktura sídelních areálů v mladoneolitickém období (Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque 10). Praha – Brno.
- Řídký, J. et al. 2012: Analýza a interpretace nálezů z příkopu neolitického rondelu ve Vchynicích (okr. Litoměřice), *Archeologické rozhledy* 64, 628–694.
- Řídký, J. et al. 2019: Big men or chiefs? Rondel builders of neolithic Europe. Oxford.
- Řídký, J. – Končelová, M. – Šumberová, R. – Limburský, P. – Květina, P. 2014: How Were Neolithic Ditches Filled In? Deposition Study of Two Enclosures of Bohemia, *European Journal of Archaeology* 17, 579–601.
- Sánchez-Quinto, F. – Malmström, M. – Fraser, M. et al. 2019: Megalithic tombs in western and northern Neolithic Europe were linked to a kindred society. *PNAS* 116.
- Schindlerová, P. 2019: Sídlíště kultury s lineární keramikou v Praze-Liboci. Rukopis diplomové práce, FF UK, Praha.
- Stolz, D. – Levinský, O. 2015: Pohřebiště z mladšího neolitu z Prahy-Libně, *Archeologie ve středních Čechách* 19, 149–162.
- Stolz, D. – Malyková, D. 2017: Sídlíště kultury s vypíchanou keramikou na silničním obvodu v Kolíně-Štítarech. Analýza objektů a keramiky, *Archeologie ve středních Čechách* 21, 141–194.
- Šumberová, R. 2012: Neolitické rondely a hroby v trase obvodu silnice I/38 mimo Kolín. Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity. *Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis* M 17, 47–64.
- Šumberová, R. (ed.) 2012: *Cesta napříč časem a krajinou*. Praha.
- Šumberová, R. – Malyková, D. – Vepřeková, J. – Pecinová, M. 2010: Sídelní aglomerace v prostoru dnešního Kolína. Záchraný výzkum v trase obvodu města, *Archeologické rozhledy* 62, 661–679.
- Šumberová, R. – Pavla, I. 2017: Kulturní transformace na neolitickém sídlišti v Kolíně, *Archeologie ve středních Čechách* 21, 73–140.
- Šumberová, R. – Pavla, I. – Květina, P. 2016: Changing concept of large-scale excavations in the Czech Republic (ed.) 22nd Annual Meeting of the EAA, 31st August – 4th September 2016 Vilnius. Abstracts. Klaipėda: Saulius Jokuzys Publishing-Printing House, 279–280.
- Turek, J. 2010: Domy mrtvých ve světě prvních zemědělců, *Živá archeologie*. (Re)konstrukce a experiment v archeologii. Supplementum 3, 7–12.
- Vávra, M. – Beneš, Z. – Štásmý, D. 2016: Mladoneolitické kostrové hroby v Pečkách, Kolíně a Sánech, *Archeologie ve středních Čechách* 20, 111–132.
- Vondrovský, V. 2021: Neolitický sídelní areál Praha-Krč, Společenská zahrada. Rukopis disertační práce, FF JU, České Budějovice.
- Vondrovský, V. – Smejtek, L. 2020: Neolitické kruhové ohrazení z Prahy-Krče, *Archeologie ve středních Čechách* 24, 99–110.
- Votrubová, J. – Emmerová, B. – Brzobohatá, H. – Šumberová, R. – Vaněk, D. 2017: Comparison of two Neolithic mtDNA haplotypes from a Czech excavation site with the results of mitochondrial DNA studies on European Neolithic and Mesolithic individuals. *Forensic Science International: Genetics Supplement Series* 6, 125–128.
- Zápotocká, M. 1998: Bestattungsritus des böhmischen Neolithikums (5000–4200 B.C.). Gräber und Gräberfelder der Kultur mit Linear-, Stichband- und Lengyel-Keramik. Praha.

Summary

Neolithic graves outside the burial areals

The article presents Neolithic burials from research on the Kolín bypass, during which 17 grave situations were examined (Fig. 1), in which a total of 22 human individuals were identified anthropologically. Most of the Neolithic graves were uncovered at the northern end of the city's bypass route (Fig. 2). The method of laying skeletons (Fig. 3) shows at least two types of treatment of the deceased, intentionally placed buried bodies (N = 12) and bodies thrown in a non-anatomical position (N = 5; Tab. 1). Three LBK children's graves were documented in pits on LBK settlement site in a crouched position without equipment and 14 situations with human remains from the Late Neolithic (SBK). The cremation grave 72 and the skeleton grave 165 can be considered contemporaneous with the roundels. The burial in silo 209 and two SBK graves in the building pit of the LBK house (5096, 5160) are uncertain in connection with the roundel. We place graves 265, 469 and 418 in the post-roundel period. Five accumulations of dislocated human remains were found in the northern gate of the Kolín 1 roundel, mostly children without equipment. The situation of human skeletal remains in the area of roundels Kolín 1 and 2 are exceptional in their circumstances and thus create a separate chapter of burial methods in the Neolithic, which will be a rather marginal phenomenon. Explaining the absence of necropolises for numerous Neolithic settlements remains a matter for further research.

Text vznikl s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v. v. i., výzkumné organizace RVO:67985912

Markéta Končelová, Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., pracoviště Kutná Hora, Hloubčská 609, 284 01 Kutná Hora, e-mail: koncelova@arup.cas.cz